

A világ püspökeinek, mint emlékeztetés, a múlt év karácsonyáig kellett válaszolniuk azokra a kérdésekre, amelyeket *Ottaviani* bíboros, a Hittani Kongregáció proprefektusa tett fel, hozzájuk intézett levelében. A püspöki konferenciák legnagyobb része felelt is a megkeresésre. Mindeztideig azonban csak a francia püspökök kérések is kaptak rá engedélyt, hogy nyilvánosságra hozhassák válaszukat. Egyik érvük az volt, hogy bizonyos integrista körök leplezetlen véleménye szerint *Ottaviani* bíboros különösképpen a franciaországi jelenségeket tartotta szem előtt, a másik az, hogy miután *Ottaviani* levelét a sajtó is közölhette, akkor éppen Franciaországban, ahol a közvélemény rendkívül érzékenyen reagált rá, a válasz sem maradhat titokban. Az *Informations Catholiques Internationales* tudósítója szerint ezek az érvek nem voltak elégségesek a vatikáni körök meggyőzésére, *VI. Pál* pápa azonban személyesen is közbelépett.

A francia választ komoly és lelkiismeretes munka előzte meg. A püspöki kar „hittani tanulmányi bizottsága”, amely öt püspökből áll, további tíz püspök bevonásával már a múlt nyár végén többnapos értekezletet tartott, amelyen a katolikus egyetemek rektorai mellett mintegy 30 teológiai tanár is résztvett. A megbeszélések eredményét *Veillot* érsek foglalta össze jelentésében, amelyet a püspöki konferencia *Lourdesban* tartott októberi teljes ülése elé terjesztett. Ezen dolgozták ki a válasz első tervezetét, amelyről közel 50 püspök írásban tette meg később észrevételeit. Így jött létre az a végleges szöveg, amelyet december 13-án a püspöki kar állandó tanácsa elfogadott és megküldött a Hittani Kongregációnak.

A válasz három cím alatt ismerteti és értékeli a francia helyzetet: 1. *miékként áll a tan problémája Franciaországban*, 2. *a nyugtalanság fő mozzanatai*, 3. *a francia püspöki kar állásfoglalása a maga tanítói hivatali felelőssége tekintetében*.

*

A francia püspöki konferencia egyfelől örvendetes jelnek mondja *Ottaviani* bíboros levelét arra vonatkozó-

an, hogy a Hittani Kongregáció kész „bizalomteljes és gyümölcsöző párbeszédbe lépni a püspöki karokkal”, másfelől a francia püspökök egy részének sajnálkozását fejezi ki a körkérdés formája miatt. A tévedések vagy veszedelmes irányzatok 10 pontba történt foglalása ugyanis azt a helytelen benyomást keltheti, hogy rendszer van kialakulóban, sőt egyenesen megmerevítheti a még határozatlan állásfoglalásokat, amellet pedig szükségtelenül kétségeket támaszthat még olyan kérdéseket illetően is, amelyek nem okoznak nehézséget. Világos, hogy vannak hittani nehézségek — állapítják meg a francia püspökök is —, de egyáltalán nincs szó a hittől való olyan eltérésekről, amelyek a modernizmusra emlékeztetnének. Ahogyan azonban a modernizmus is valóságos problémákat vetett fel, ha elfogadhatatlan megoldásokhoz is nyúlt, a jelenlegi nehézségek is azt jelzik, hogy a mai francia katolicizmus előtt kérdések merülnek fel, amelyeket komolyan kell venni, amelyekre megoldást kell keresni s amelyekkel szemben nem elítélésekhez kell folyamodni, még kevésbé valami új Syllabuszt szerkeszteni. Ezek a nehézségek arra mutatnak, hogy a kérdések újabb átgondolására, mélyebb vizsgálatára, az eredményeknek mai nyelvre való fordítására van szükség. „Talán még nem elégségesen mértük fel a megújhodás követelményeit a hit személyi struktúrájában és tárgyi kifejezésében, amit a minden vallási élettől távol álló körökkel való állandó érintkezés tesz szükségessé.”

A mai civilizáció nyersen veti fel az embernek és sorsának alapvető problémáit, amelyeket nem lehet kiküszöbölni és amelyeket súlyosbít a tudományos és technikai gondolkodás elhatalmasodása. Példaként utalnak a püspökök a világuőben eszközölt hódításokra, az atombomba fenyegetésére, a társadalmi érintkezés eszközeinek befolyására és a kultúra terjedésére, az emberre alkalmazható biológiai lehetőségekre, a születések szabályozására, a tömegek vágyakozására polgári és társadalmi felelősség után. Kell, hogy mindezeknek a problémáknak a teológia is mélyére nézzen. Annál is inkább, mert magától a zsinat-

tól származnak a felhívások a teológiai kutatások fejlesztésére. „Ha tehát fájlalni lehet a lassúságot, amelyvel sokak szelleme megnyílik az igazi zsinati tanítások és eligazítások irányában, akkor másfelől nem szabad megütközni azon, hogy a jelenlegi kutatás fáradságos és tapogatózó.” A kutatás azonban akkor is kötelesség, egyben pedig az egyház életerejének bizonyossága is, és pedig azoknak a kockázatoknak ellenére, amelyeket magával hoz.

Bizonyos, hogy a relativizmus és az ateizmus légköre sokakban megrendíti a hit alapjait, ennek a megállapításnak azonban éppen bátorítania kell az elmélyedés munkáját, mert csupán a hiteles tan átgondolt bemutatása által őrizhető meg és erősíthető a hívőknek és maguknak a papoknak hite. Méltán vehető fel a kérdés, vajon rendelkezünk-e máris minden téren olyan világos tanítással, amely a nehézségekre megfelelően belülről alakíthatja és növelheti a keresztény ember vallási tudatát? Ezért kívánják a leghatározottabban a francia püspökök, hogy a teológiai kutatás, amelyet kifejezetten feladattá tettek a zsinati okmányok, egyenesen bátorításra találjon. S ha itt vagy ott „kalandos” feleletek is hangzanak el, ezeket sem szabad egyedül tekintélyi úton elnyomni. A francia püspökök lelkiismereti meggyőződése szerint nem elégséges bizonyos zavarosságokat nyilvánosan elítélni, hogy ezek megszűnjenek, mert ez olykor csak súlyosbodásukat hozná magával, hanem a püspököknek kell pozitív módon teljesíteniük tanító kötelességüket.

*

A nyugtalanságot kiváltó kérdések közül a leglényegesebbek Istenre és Krisztusra vonatkoznak — rögzítik meg a francia püspökök. Döntő jelentőségű mindkét kérdés, tekintettel a kultúra és a civilizáció gyökeres változására. Az ateizmus ma különféle formákban nyilatkozik meg mind filozófiai, mind gyakorlati síkon. Nemcsak a marxizmus, de újabb bölcseltek is vitába vonják az ember személyiségét és Isten megismerésének bármi lehetőségét. Sürgős szükség van tehát komoly bölcséleti és teológiai erőfeszítésre abból a célból, hogy az értelem is elérhesse Istent. Krisztust il-

letően át kell újból gondolni a természet és a személy fogalmait is, amelyeket ma nem úgy értelmez a bölcsélet, mint az V. században vagy a tomizmus korában. „A kifejezések kétértelműségével állunk szemben, amit föltétlenül el kell hárítani, ha azt akarjuk, hogy nemzedékünk megértsen minket.”

A „mítosztalanítás” láza még alig csapott át a francia katolicizmusra, de Krisztus embersége, valamint isteni tudatának és emberi tudatának viszonya, továbbá az evangéliumi elmondások történeti műfaja így is súlyos problémákat vet föl. Tény ugyanis, hogy a szentírást illetően nem a sugalmazottság és a tévedhetetlenség az, amit közvetlenül kétségbe vonnak. A probléma abban mutatkozik, hogy miként lehet és kell helyesen megítélni a történeti szövegek értékét. Jelenleg a legjobb szentíráskutatók fáradoznak azon, hogy válaszoljanak erre.

Az eucharisztikus kultuszt a zsinat szerencsésen megújította, de ennek a haladásnak megvannak az árnyékai is. Az eucharisztikus áhítat formái fejlődésben vannak és pasztorális vagy liturgikus meggondolatlanságok veszélyeztethetik a hitet a valóságos jelenlétben. Hozzáfűzik mindenesetre a püspökök, hogy ha az eucharisztia és a töredelem szentségét érintő túlzások és visszaélések olykor ártalmasak is a hitre és a keresztény nép életére, az mégis csak nagyon elvétve fordul elő, hogy tanbeli tévedéssel fonódnának össze. Túlzások egyébként a pozitív kutatás kíséretében is felbukkanhatnak. Egy bizonyos kifejezőmód az imanentizmus kockázatát is magával hozhatja. Hallani, hogy Krisztus jelen van minden emberi értékben, Lelke dolgozik a világban. Emiatt azután inkább arról folyik a szó, hogy a nemhívők számára fel kell fedezni annak az isteni jelenlétnek valóságát, amit ők még nem érzelenek, semmint annak szükségéről, hogy elvigyék a világnak a Jézus Krisztus által kinyilatkoztatott üdvösséget, amely általa valósul meg az egyházban. Új formában így ismét a természet és a kegyelem viszonyának problémája merül fel.

Tanbeli nehézségek mutatkoznak az egyház körül is. A tanítóhivatal tekintélyét nem mindenki és nem mindig ismeri el. Ha a pápa tekintélyét

alig is vonják kétségbe, a zsinatét, a római központi hatóságokét, a püspöki karokét és az egyes megyéspüspökökét többé vagy kevésbé közvetlenül vitatják a katolikus közvélemény bizonyos helyein, ha nem is elméletileg, de a gyakorlatban. A tekintély katolikus értelmezése így némelyeknek nem kis nehézséget okoz. Emiatt van az is, hogy a francia püspökök egy része a tanbeli szubjektivizmus veszélyétől tart, ezzel szemben azonban a többség nézete az, hogy ez a veszély nem a dogmatikai relativizmusban nyilvánul meg. A valóságos probléma az, amit *XXIII. János* a zsinat megnyitásakor, legutóbb pedig *VI. Pál* je-lölt meg: a viszony a dogma lényeges tartalma és annak szavakban való megfogalmazása között. A nyelv ugyanis fejlődik. Bizonyos szavaknak továbbra is meg kell maradniuk, viszont sürgető és jogos az a kíváncs-ság, hogy az egyház lehetőleg mai nyelven fejtsse ki a hívők előtt a vál-tozhatatlan tant.

A tanbeli nehézségek harmadik for-rását az ember szintjén és a kereszt-ények erkölcsi életében kell keresni. A bűn iránti érzék lecsökkent nagyon sokak lelkiismeretében. Úgy vélik, hogy a mai körülmények között lehetetlen a katolikus erkölccsant ráalkal-mazni a jelen idők történeti és társadalmi adottságaira. A világi törvényhozás és a közvélemény több pontban fellazítja a lelkiismeretet (válás, euta-názia, születések szabályozása). Emel-lett a társadalmi élet kollektív nyomá-sa és a pszichoanalitikus kezelés rossz módjai is veszélyeztetik az emberek-ben a saját felelősségük tudatát.

Az eredeti bűn, a végső célok és az utolsó ítélet — olyan tételei a kato-likus hitnek, amelyek közvetlenül kap-csolódnak az üdvözüléshez Jézus Krisztusban, de bemutatásuk a hívek előtt ténylegesen nehézségeket okoz sok papnak. Így azután hallgatnak ezekről a kérdésekről, mert nem tud-ják, hogy miként beszéljenek róluk. Elengedhetetlen tehát itt is a teoló-giai munka, hogy a papság szabato-san, de érthető és elfogadható módon tárhassa a hívek elé az igazi tanítást.

A relativizmus egyébként, amely át-ítatja a modern gondolkodást, érezteti következményeit az erkölcs terén is. Ebből ered az egyéni lelkiismeret ön-állóságának és függetlenségének ki-

emelése a parancsokhoz való hűség rovására. Többé-kevésbé kifejezetten vonatkozik ez a keresztények jókora számára, akik az erkölcsi élet nehé-zégeit tapasztalva kérdést tesznek fel maguknak a természettörvény paran-csainak megalapozott volta, tárgyi tartalma és állandósága felől. A francia püspökök kénytelenek meg is állapí-tani ezzel kapcsolatban „bizonyos ha-gyományos tanítások elégtelenségét és a katolikus morálteológia elmélyítésé-nek szükségét”. „Meg kell menteni az alapvető értékeket és kiváltképpen a tárgyi igazságokat a keresztény erköl-csi rendben” — szögezik le a püspö-kök.

„Anélkül, hogy kétségbe vonnók a személyes lelkiismeret jogát, amely iránt kortársaink annyira érzékenyek, figyelmeztetni kell mindenkit arra a kötelességére, hogy helyes lelkiisme-retet alakítson ki magában. Hatáso-sak azonban ebben a vonatkozásban csak akkor lehetünk, ha figyelemmel vagyunk korunk igazi emberi problémáira.”

A püspökök válaszuknak ebben a második részében ismét hangoztatják, mennyire fontos a pozitív magatartás az említett törekvések irányában. Nem arra van szükség, hogy a nyilvános-ság előtt minduntalan rámutassanak arra, ami rossz, hanem arra, hogy ke-ressék annak orvoslását.

*

Válaszuk harmadik részében a fran-cia püspökök elemzik azt a módot, ahogyan pozitív irányban akarnak eleget tenni tanítóhivatali felelőssé-güknek. Különös figyelemmel akarnak lenni a hitoktatásra és a hitbéli nevel-ésre, a papság korszerű képzésére, s ebből az okból is támogatni kíván-ják a tanbeli kutatást, „anélkül, hogy megriadnának a normális nehézségek-től”, de megőrizve „a kezdeményezést és az ellenőrzést”. Foglalkoztatja őket a hittudományi karok és a szemináriu-mok reformja. Ezzel kapcsolatban nagy elismeréssel szólnak a tanári tes-tületekről, amelyeknek tagjai óriási többségükben a legnagyobb felelősség-érzettel dolgoznak. Elő akarják moz-dítani a katekizmus mélyreható re-formját. Igyekeznek megjavítani a templomi szentbeszédeket, amelyek még sok kívánni valót hagynak hátra. A mindennapi lelkipásztorlásban mutatkoznak rendezetlen kezdemé-

nyezések, amelyek gyakran tanbeli kérdéseket is felvetnek. „Franciaország püspökei azonban tisztában vannak azokkal a tant illető nehézségekkel, amelyekkel papjaik szemben találják magukat.” Megértik tehát, hogy a papok a hierarchiától szabatos válaszokat kérnek és várnak, amelyek eligazíthatják őket, legyen szó akár a házassági morálról, akár a nem-hívőkkel való dialógusról. Annál inkább „örülnek azoknak az egyszerű és meghitt kapcsolatoknak, amelyek őket papságukhoz fűzik”.

Ugyanígy örülnek annak a fokozódó érdeklődésnek is, amellyel a világi hívők, főleg az értelmiségiek, fordulnak tanbeli kérdések felé. Ez éppúgy, mint a nem-hívőkkel folytatott és mind gyakoribb dialógusok, a katolikus gondolat elevenebbé válását tanúsítja. Bizonyos, hogy ez nem jár feszültségek és kockázatok nélkül, de a helyenként észlelt félresiklások nem gyengítik pozitív megítélésüket. Elismeréssel szólnak a püspökök arról a jelentős befolyásról, amelyet a katolikus sajtó munkatársai és a semleges sajtó katolikus újságírói gyakoroltak már eddig is, amikor oly nagy visszhangot keltve tájékoztattak a zsinatról. Ellentétben azzal a közelmúltbeli jelenséggel, amikor az újságírói hivatás nehézségeinek, ugyanakkor fontosságának nemismeréséből egyházi részről a sajtót gyakran csak elkerülhetetlen rossznak tekintették, a francia püspökök aláhúzzák „a világiak szabadságát, amikor sajtó útján is felelősségüket tanúsítják az egyházzal”. Ugyanakkor őszintén bevallják, hogy amennyire szükségszerű, annyira nehéz „megtalálni a módját annak, ahogyan a püspöki kar, amely felelős a tanításért, törvényes tekintélyét gyakorolhatja ezen a téren a szabadság veszélyeztetése nélkül”.

A püspökök végül odakövetkeztetnek, hogy az életelevenség, amelyet a zsinat kiváltott a francia egyházban, mindenképpen megnyugtató és biztató, és sokkal nagyobb súllyal esik lat-

ba, mint azok a jelenségek, amelyek nyugtalanságot kelthetnek.

*

Ha fontolóra vesszük mindazt, amit a francia püspökök előadtak, bizonyára csak helyeselni tudjuk, hogy annyira ragaszkodtak válaszuknak nyilvánosságra hozásához. Hasznos volt ez nemcsak a francia püspöki kar magatartásának, hanem a Hittani Kongregáció rendeltetésének igazságos megítélése okából, s nyilván hasznos az egész katolikus közvélemény egészséges alakításának szempontjából is. Miként *Robert Rouquette* állapítja meg az *Études* számára írt magyarázatában, az *Ottaviani*-levél, amely akkora s nem éppen kedvező feltűnést keltett, végül is „békés, egymásban bízó és építő párbeszédre vezetett egy nemzet püspöki kara és a Vatikán között, s ez maga is az idők jele és talán az intézményes változásoknál is jobban bizonyítja a gondolkodásmódok és magatartások alapvető reformját az egyház kebelében”. Erre a nagy fordulatra utal az *Orbis Catholicus* is, amikor kiemeli: „A francia válasz nem beszél 'tévedésekről' és 'visszaélésekről', hanem csak valódi 'nehézségekről', amelyek ma a tan körében mutatkoznak s amelyeket nem lehet azáltal megszüntetni, hogy elítélik a rosszat, hanem csupán azzal, hogy a problémák gyökeréhez nyúlunk és irányukban pozitív magatartást tanúsítanak.”

Mint előrebocsátottam, a világ többi püspöki konferenciáinak válaszáról hiteles közlések még nem történtek. Az *Informations Catholiques Internationales* vatikáni munkatársa azonban tudni véli, hogy az a kép, amelyet a püspöki karok vázoltak föl az egyház szellemi helyzetéről, szinte kivétel nélkül nagyon eltér attól, mint amilyenre a vizsgálat kezdeményezői feltehetően számítottak. S ez a nyugtalanságok közepette is nyilván csak megnyugvásunkra szolgálhat.

Aki az emberiség fejlődését és minden dolgát pusztán természeti vagy racionalista szempontból veszi figyelembe és mindent ilyen szempontok alapján igyekszik megmagyarázni, annak is valahogy ösztönösen éreznie kell, hogy létezik egy mindenneket kormányzó Gondviselés, amelynek titkos útjai és magas céljai csak valami áhítatos hódolatot kelthetnek benne.

Friedrich Schlegel